

ПЕРШАСНЫЯ АДЗНАКІ ПУБЛІЦЫСТЫЧНАСЦІ Ў СТАРАЖЫТНЫХ ПОМНІКАХ УСХОДНЕСЛАВЯНСКАЙ ПІСЬМЕННАСЦІ

Ю. В. Малицкі

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
вул. Кальварыйская, 9, 220004, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь,
Malitski@bsu.by*

У артыкуле разглядаюцца зместавыя, жанравыя і моўна-стылістычныя характарыстыкі старажытных помнікаў усходнеславянскай пісьменнасці, суадносныя з адпаведнымі рысамі сучасных публіцыстычных тэкстаў.

Ключавыя словы: адзнакі публіцыстычнасці; публіцыстычны тэкст; публіцыстычны стыль; старажытныя помнікі пісьменнасці; стылістыка.

PRIMARY SIGNS OF JOURNALISM IN ANCIENT MONUMENTS OF EAST SLAVIC LITERATURE

Y. V. Malitski

*Belarusian State University,
9, Kalvaryjskaja Str., 220004, Minsk, Republic of Belarus
Corresponding author: Y. V. Malitski (Malitski@bsu.by)*

The article examines the content, genre, linguistic and stylistic characteristics of the ancient East Slavic writing monuments, correlated with the corresponding features of modern journalistic texts.

Key words: signs of journalism; journalistic text; journalistic style; ancient writing monuments; stylistics.

Фарміраванне сістэмы пісьмовых літаратурных жанраў у агульнай мове ўсходніх славян адбывалася на працягу XI–XIV стст. Пасля X ст., з пашырэннем кнігапісання, падставы для тыпалагізацыі твораў паводле іх зместава-тэматычных і моўна-фармальных асаблівасцей выявіліся найбольш выразна. Прыкладна ў гэты час пачалі з’яўляцца

помнікі, тэкставыя асаблівасці якіх вылучалі іх на фоне богаслужэбнай літаратуры, найбольш пашыранай у той перыяд. Акалічнасці стварэння (арыгінальны, неперакладны характар), змештава-тэматычныя асаблівасці (расповед пра гістарычныя падзеі рэгіянальнага маштабу), а таксама адзнакі спецыфічнага моўнага напаўнення дазваляюць гаварыць аб тым, што названыя творы ў той ці іншай ступені валодалі жанрава-стылістычнымі характарыстыкамі, што суадносяцца з адпаведнымі рысамі сучасных публіцыстычных твораў. На нашу думку, такія асаблівасці старажытных пісьмовых тэкстаў цалкам лагічна разглядаць у якасці першасных адзнак публіцыстычнасці. У аспекце іх наяўнасці гаворка ідзе галоўным чынам пра помнікі неперакладной апавядальна-гістарычнай літаратуры, у прыватнасці, «Руская праўда» (пачатак XI ст.), «Аповесць мінулых гадоў» (пачатак XII ст.), «Слова аб палку Ігаравым» (XII ст.) і інш.

Вызначальнай асаблівасцю названых і падобных да іх крыніц з'яўляецца апора на дакладную факталогію: адлюстраваны сапраўдныя гістарычныя постаці, рэальныя падзеі, што адбываліся ў той час на землях усходніх славян. Прынцыповае адрозненне ад пераважнай большасці пашыраных у той час твораў рэлігійнага пісьменства заключалася і ў тым, што названыя помнікі не з'яўляліся перакладамі, а былі створаны непасрэдна на ўсходнеславянскіх землях мясцовымі жыхарамі, носьбітамі тагачасных мясцовых гаворак. Характар і ступень выкарыстання народна-гутарковых моўных элементаў былі абумоўлены функцыянальна-камунікатыўнымі мэтамі аўтара. Суадносіны стараславянскіх і народных моўных элементаў у тэксце залежала ад характару твора, яго зместу, узроўню філалагічнай культуры аўтара, аднак відавочным з'яўляецца тое, што ўжо ў самых ранніх усходнеславянскіх пісьмовых помніках адлюстраваны факты свядомага камунікатыўна абумоўленага выбару той або іншай моўнай формы з ліку наяўных граматычных або лексічных дублетаў.

Творы старажытнаславянскай літаратуры рэпрэзентуюць выразна акрэсленую дыхатамію ў выкарыстанні стараславянскіх і ўсходнеславянскіх лексічных сродкаў у залежнасці ад кантэкставых сітуацый. Стараславянскія словы (у разуменні аўтара помніка – кніжныя) выкарыстоўваліся ў пісьмовым маўленні, калі гаворка ішла пра ўзвышаныя рэчы, а мясцовым усходнеславянскім лексемам (звычайным, побытавым) аддавалася перавага, калі распавядалася пра паўсядзёжныя падзеі. Можна канстатаваць, што інтуітыўнае разуменне функцыянальнасці як катэгорыі моўных адзінак, дыферэнцыяцыя моўных сродкаў паводле

камунікатыўных характарыстык, а таксама фарміраванне адпаведных стылістычных рэсурсаў адбывалася з самага пачатку развіцця мовы. Названы працэс адыграў важную ролю ў станаўленні ўсходнеславянскіх моў, у крышталізацыі іх фанетычных, словаўтваральных, граматычных, лексіка-семантычных і іншых рыс.

Мэтанакіраванае выкарыстанне старажытнымі аўтарамі ў межах аднаго тэксту моўных адзінак, што належаць да розных камунікатыўных сфер, заклала асновы тагачаснай мастацка-публіцыстычнай традыцыі і вызначыла напрамкі развіцця базавых моўна-выяўленчых сродкаў у яе межах. Так, на фарміраванне дакументальнага падмурку апавядання быў накіраваны прыём прамога цытавання гістарычных асоб з захаваннем індывідуальных моўна-стылістычных асаблівасцей. Пры гэтым сам урывак жывога маўлення, за кошт шматлікіх элементаў народнай гаворкі, мог выразна кантраставаць з агульным стылем пісьмовага помніка (напрыклад, выступленне Уладзіміра Манаха на з'ездзе князёў, пададзенае ў Іпацьеўскім спісе «Аповесці мінулых гадоў» пад 1103 г.).

Такім чынам, методыка канструявання старажытных пісьмовых помнікаў, заснаваная на мэтанакіраваным сумяшчэнні ў моўнай прасторы элементаў царкоўна-кніжнай і народна-гутарковай маўленчых сфер з мэтай узмацнення змесавага, мастацка-вобразнага і экспрэсіўна-прагматычнага патэнцыялу тэксту, склалася і поўнаасцю аформілася ўжо на першых этапах развіцця ўсходнеславянскіх моў і беларускай мовы ў прыватнасці. Форма і ступень выкарыстання народна-гутарковых канструктаў у кніжным маўленні ў сукупнасці з адметнымі жанрава-тэматычнымі паказчыкамі, характэрнымі спосабам адлюстравання фактаў рэчаіснасці, адпаведнымі прагматычнымі ўстаноўкамі моўцы сфарміравалі ў старажытных тэкстах спецыфічныя лінгвакамунікатыўныя рысы – першасныя адзнакі публіцыстычнасці. Пазней, галоўным чынам у выніку асветніцка-публіцыстычнай дзейнасці Францыска Скарыны, да ўласнатэкставых адзнак публіцыс-тычнасці дадаліся іншыя рысы – напрыклад, выкарыстанне графічных форм як дапаможных сродкаў раскрыцця зместу тэксту. Спосаб тэкставай арганізацыі пісьмовых крыніц, заснаваны на прагматычна абумоўленым выкарыстанні кампанентаў розных маўленчых рэсурсаў, паслужыў падставай для далейшай стылістычнай дыферэнцыяцыі пісьмовага маўлення, якая не ў малой ступені прадвызначыла канчатковае адмежаванне і далейшае развіццё беларускай мовы як самастойнай моўнай сістэмы.